

Közösségi terek, gyenge kötések, internet-használat

Az utóbbi években ambivalens fejlődés jellemzi a hazai internet-használat elterjedését. Miközben rohamosan nő a szélessávú felhasználók száma, a kisebb településen élők körében alig bővül a felhasználók aránya. A tanulmány szerzőjének hipotézise szerint az internet és a számítógéphasználat elterjedésében döntő szerepet játszanak a gyenge kötések, amelyeknek a létrejöttében és ápolásában az IKT eszközök hozzáférését is biztosító közösségi terek – például a könyvtárak, kisposták, közösségi házak, teleházak – kulcsszerepet játszanak. Mivel a rossz gazdasági helyzetben lévő kistelepüléseken paradox módon ezek a közösségi helyek esnek először áldozatul a leépítéseknek, éppen a gyenge kötések visszaszorulása miatt mondhatjuk azt, hogy az IKT eszközök elterjedését nagymértékben akadályozza a kapcsolathányos magyar társadalom.

Kulcsszavak: társadalmi tőke, gyenge kötés, közösségi hozzáférés, teleház

Szerzői információ:

Molnár Szilárd

Szociológus, jelenleg az ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola hallgatója. 1998 óta dolgozik a BME–UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központban, 2006-tól mint kutatási igazgató. Főbb kutatási területei: társadalmi tőke, civil társadalom, teleházak, esélyegyenlőség. Több szakmai műhely vezetője, a *Telefalu* közösségi honlap társszerkesztője, a Magyar Zoltán e-Közigazgatástudományi Egyesület elnökségének tagja, a Magyar Kommunikációtudományi Társaság alapító tagja.
E-mail: molnar.szilard@ittk.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Molnár Szilárd. „Közösségi terek, gyenge kötések, internet-használat”.

Információs Társadalom VI, 2. szám (2006): 68–76.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VI.2006.2.7>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Molnár Szilárd

Közösségi terek, gyenge kötések, internethasználat

Milyen információs társadalmat építsünk?

Magyarország 21. századi történelme nem választható el az információs társadalom fejlődésétől, azaz ma már nem kérdőjelezhető meg, miért fontos számunkra a magyar kultúrát, értékeket, az eddigi gazdasági és társadalmi eredményeket is megőrizni képes elektronikus közigazgatás, oktatás, egészségügy, digitális kultúra stb. fejlesztése. A fontosabb kérdés inkább így fogalmazható meg: Milyen információs társadalmat építsen Magyarország?

A válaszhoz szükség van a hazai információs társadalom fejlődésének gyorsmértékére, ennek is egyik legmeghatározóbb elemére; az internet elterjedésével kapcsolatos adatok vizsgálatára. Noha természetesen az internet önmagában nem egyenlő az információs társadalommal, elterjedése mégis alapjaiban határozza meg azt, hiszen például a széles sávú hálózat lakossági, közigazgatási, gazdasági elterjedtségével szorosan összefüggnek olyan fontos mutatók, mint a digitális írástudás, az elektronikus közigazgatás, közszolgáltatások használata, a digitális megosztottság mértéke stb.

Az internethasználat szempontjából Magyarország évek óta kettős képet mutat. Míg 2002-ben az 1 milliót sem érte el az internet-hozzáféréssel rendelkező számítógépek száma Magyarországon, most 3 millió komputerrel lehet csatlakozni az internetre, így négy év alatt körülbelül hétszeresére nőtt a világháló használatának elterjedtsége. 2005 végéig már 2530 településre elért a széles sávú hálózat is, igaz, egyelőre többnyire csak a közintézmények számára. Mindenesetre a KSH adatai szerint 2004. harmadik negyedévi 300 ezer széles sávú háztartással szemben 2005 hasonló időszakában már 507 ezer ilyen volt. Mindez egy év alatt 69%-os, igen dinamikus fejlődést jelent.

A biztató fejlődést mutató abszolút számokon túl azonban – a részletesebb elterjedtségi mutatókat nézve – sokkal árnyaltabb kép rajzolódik ki. Hazánkban az elmúlt két évben – a diffúziós (elterjedési) várakozásokkal ellentétben – a fontosabb lakossági mutatók terén csak lassú fejlődésről beszélhetünk. Az otthoni számítógépek száma például pontosan annyival, 1 százalékponttal bővült 2003-hoz képest a 2004. év végére, mint az „öreg” technológiának számító színes televízióé, csakhogy amíg a tv ezt 96%-os lefedettségi szintről produkálta, addig a PC pusztán 32%-ról. Ugyanígy nehéz pozitív eredményként elkönyvelni az otthoni internetfelhasználás terén tapasztalt 2 százalékpontos éves növekedési ütemet, amellyel pontosan 25 év alatt érné el Magyarország az Egyesült Államok mostani otthoni hozzáférési arányát. Ennek megfelelően a hazai információs társadalom eddigi közepes ritmusúnak mondható fejlődésében további lassulás várható, így 2005 végén a magyar háztartások körülbelül 36%-a rendelkezik PC-vel és 16%-a internet-hozzáféréssel.

Éppen ezért a legjobb szándékkal is csak azt mondhatjuk, hogy ellentmondásos a hazai információs társadalom fejlődése, ugyanis sikeresek vagyunk például egy olyan fontos mutatóban, mint a széles sávú internetet használók aránya, ugyanakkor sikerte-

lenek az új belépők, a hálózati polgárrá válók alacsony arányában. Az utóbbi években ugyanis azt látjuk, hogy amíg az új felhasználók száma alig növekszik, addig a már felhasználók körén belül viszont fontos és az eddigiektől eltérő, pozitív irányú változások játszódnak le. A már PC- és internetfelhasználók tekintetében megfigyelhető egyfajta technológiaváltás, a hozzáadott értéket nyújtó szolgáltatások (e-közszolgáltatások, e-bankolás stb.) igénybevételének terjedése, a használattal eltöltött idő mennyiségének növekedése. Fontos tendencia a nagy sáv szélességű interneteléréssel rendelkezők arányának dinamikus növekedése: 2004-ben az otthoni hozzáférések 43%-a nagy sáv szélességen történik, és ha nem törik meg az elmúlt évek dinamikája, akkor 2005 végére ez az arány elérheti a 60%-ot, amely nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő eredménynek számít. Ezek az ambivalens folyamatok pedig azért jelenthetnek komoly problémát Magyarország számára, mert amíg a már IKT-eszközöket, internetet használók körén belül jelentős mértékben elterjed a digitális írástudás, az újabb technológiák használata és az online szolgáltatások igénybevétele, addig az új felhasználók száma alig növekedik. Az utóbbiak aránya jelenleg a 16 év feletti lakosság körében évente mindössze körülbelül 3%-kal növekszik, azaz a magyar társadalmon belül folyamatosan mélyül a felhasználók és a nem felhasználók közötti digitális megosztottság.

Mindez azt jelenti, hogy az új belépők aránya változatlanul nagyon alacsony, különösen az alábbi társadalmi csoportok körében:

- idősek,
- romák,
- kistelepülésen élők.

Tehát legalább két területen határozottan állíthatjuk: a hazai információs társadalom fejlődése megbicsaklott az utóbbi két évben. Az internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások aránya a községekben az utóbbi években nem növekedett. 2003-ban és 2004-ben a községekben élő családok mindössze 6%-a használta a világhálót, azaz semmi előrelépés nem történt. A települési lejtő mellett az életkor az, ami a legnagyobb mértékű megosztottságot okozza. A 60 év felettek körében szinte teljes körű a digitális írástudatlanság, azaz sem számítógépet nem használnak, sem az internetet nem ismerik, ebben a korcsoportban évek óta nem növekedett a világháló használata 2-3% fölé.

Az internet pillanatnyilag nem ér el 3,1 millió magyar háztartást a körülbelül 3,7 millióból (WIP 2004), aminek az egyik legerősebb magyarázó tényezője – az életkor, az iskolai végzettség és a háztartás nagysága mellett – a települési lejtő, azaz hazánkban az információs társadalom fejlődése gyakorlatilag megtorpant a nagyobb települések határainál. Ezen pedig csak egy esélyteremtő információstársadalom-stratégiával és gyakorlattal lehet változtatni.

A megtorpanás okai

Természetesen nem a megtorpanás ténye, hanem az ezt kiváltó ok az, ami sokkal fontosabb és izgalmasabb kérdésként vetődik fel. A diffúziós várakozásoknak megfelelően miért nem terjed dinamikusabban az információs és kommunikációs technológiai eszközök használata a kisebb közösségekben?

Az okokat vizsgálva először a magas PC-árakat és szolgáltatási díjakat, a fizikai elérhetőség hiányát jelöltük meg az első helyen, majd egyre erősebben jelentkezett egyfajta érdektelenség, aminek a háttérében inkább kulturális, mint anyagi természetű magyarázatokat véltünk felfedezni.

Kétségtelen, hogy néhány éve a széles sávú internetelés még 13 ezer forintba került havonta, ma pedig már csak 6 ezer forint körüli összegeket kell fizetni érte, s eközben a szolgáltatás minősége is javult. A PC-k átlagos ára 2003-ban 126 ezer forint, 2005-ben már „csak” 96 ezer forint volt. Az internetelés anyagi feltételei valóban javultak, ami vissza is tükröződik például a nagy sávszélességű kapcsolatok elterjedésében, de nagyon úgy tűnik, a szakpolitika megfeledezett a modemés eléréssel, a csak ilyen csatlakozási lehetőségekkel rendelkezőkről.

Az 500 ezer széles sávú háztartás mellett a Nemzeti Hírközlési Hatóság adatai szerint 2005-ben 284 ezer háztartás még mindig modemmel kapcsolódott a nethez. Ez az összes otthonról internetező család mintegy 38%-át teszi ki, így talán a sok ADSL-akció és széles sávú infrastruktúra támogatása mellett nem kellene megfeledezni erről a jelentős rétegről sem, hiszen a digitális megosztottság mértéke a modemés és a széles sávú felhasználók között még mindig kisebbnek nevezhető, mint a digitális írástudatlanok és az írástudók között.

Érdekes tapasztalatokat eredményező kísérletet folytattak a Budapesti Corvinus Egyetem kutatói Lengyel György vezetésével 2003 októbere és 2004 májusa között. Négy számítógépet és kilenc modemés Internet-hozzáférést biztosítottak cserénfai családok számára, arra kérve őket, hogy számoljanak be tapasztalataikról. A kísérlet végétével a 9 család közül kettő meghosszabbította az internet-előfizetést, míg három család azonnal széles sávra váltott volna, ha erre lett volna lehetősége. Kicsi az elemszám, arányaiban mégis jól mutatja annak a mechanizmusnak az erősségét, melynek révén a közvetlen tapasztalat, a kipróbálhatóság, az érintettség milyen nagy jelentőséggel bír a digitális polgárrá válás folyamatában.

A kérdés pontosabb megértése – miért torpant meg az információs társadalom fejlődése – azért is fontos, mert ha csak a kistelepüléseket nézzük, akkor is igen nagy számú népességről van szó. A legfeljebb ezer lélekszámú falvak száma Magyarországon körülbelül 1720 – az itt élő lakosság aránya a hazai népességhez viszonyítva eléri a 10%-ot –, ezen belül pedig megdöbbenően magas – 1040 körüli – az 500 főnél kisebb lélekszámú települések száma. Ez utóbbiak az összes településnek pontosan egyharmadát teszik ki, azaz Magyarországon minden harmadik településen 500-nál kevesebben laknak.

A kistelepülések felé húzó településszerkezet köztudottan óriási terheket ró a magyar gazdaság- és társadalompolitikára. Az alapvetően forráshiánnyal küzdő kistelepüléseken paradox módon először azokon az intézményeken próbálnak költségeket megtakarítani, amelyek alapvető szerepet játszanak a helyi értelmiség, a fiatalabb generációk, a családok megtartásában. A takarékoskodásnak általában a könyvtár, a közösségi ház, a kisposta, az iskola esik áldozatul, holott az erőforrások megkötéséhez, sőt gyarapításához ezek az intézmények elengedhetetlenül fontosak.

Sajnos az már kevésbé köztudott, milyen arányokat is ölt ez a folyamat. 2004-ben a Cserehát három kistérségében megvizsgáltuk a közintézmények állapotát annak érdekében, hogy ott majd a közösségi terek újraillesztése céljából a modern információs és

kommunikációs technológiai eszközöket és az erre épülő szolgáltatásokat hívjuk segítségül. Néhány jellemző adat a három kistérség 105 településéről:

A könyvtárak száma felére csökkent az elmúlt években, háromból két településen nincs egyetlen művelődési vagy közösségi ház sem, teleházzal csak elvétve lehet találkozni, (2004-ben mindössze 7 működött a térségben), posta-teleház az egész megyében egy található. Nincs általános iskola az edelényi kistérség településeinek 45%-ában, az encsi kistérség településeinek 43 százalékában, a szikszói térségben ez az arány 40%. Az óvodák terén még elkésőbb arányszámokkal találkozhatunk, hiszen a legrosszabb helyzetben lévő edelényi kistérség településeinek közel 60%-ában nincs ilyen intézmény. A Cserehát „elérhetetlenségének” egyik legjobb indikátorát a mobiltelefonok rossz használati feltételei adják: a Pannon GSM adatai szerint a 104 településből 24-ben van szolgáltatás, vagyis a térség majdnem 80%-a ki van zárva a mobiltelefonok használatából. A Matáv előfizetői között a térségben Edelényen, Szikszón és Encsen kívül csak 3 településen van intézményi ADSL-előfizető, ami azt jelenti, hogy 105 települési önkormányzat közül 98 nem rendelkezik széles sávú internet-hozzáféréssel.

Az országban ekkor (2004-ben) már bőven voltak példák arra, hogyan lehet szinte önerőből saját közösségi internet-hozzáférést biztosító helyi (Wi-Fi technológiára épülő) hálózatokat létrehozni, majd erre – a közösség igényeit sokkal hatékonyabban kielégítő – szolgáltatásokat telepíteni és önfenntartóvá tenni. Nem kell nagy jóstehetség ahhoz, hogy lássuk, a kulturális értékek, a helyi szokások és normák fenntartása elsősorban a lokális közösségi hálózatoktól fog függni, nem pedig a nagy rendszerektől. Igaz ez az internetre is: a helyi igények egyre inkább egy lokális intranethálózaton elégíthetők ki, míg a világháló csak az alapvető, nagyobb szolgáltatási egységeket lesz képes magába foglalni. Néhány élenjáró hazai település (például Aparhant, Csákberény) példáit felhasználva a Csereháton is hasonló, az információs társadalom kontextusában megvalósítható közösségfejlesztési programokat javasoltunk. Sajnos az illetékes minisztériumot egyáltalán nem sikerült meggyőzni a program hatékonyságáról, az egyik felső vezető pozíciót betöltő tisztségviselő szerint ezek nem szociálpolitikai programok, az embereknek nem erre van szükségük.

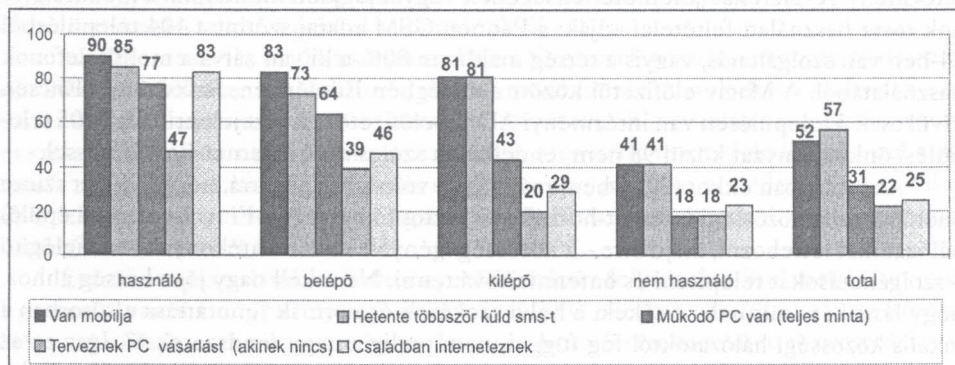
Kétségtelen, hogy az információs technológiák eszközként való megjelenése a szociálpolitikában nem a hagyományosan gondoskodó, segélyező, beavatkozási sémákban gondolkodó megközelítésmódot és ellátórendszert támogatja, ugyanakkor saját kutatásaink eredményei azt mutatják, hogy amennyiben nem sikerül a kistételepülések közösségi tereit újra megtölteni léttel és tartalommal, ha ezeket nem támogatjuk olyan eszközökkel, amelyek egyéni és közösségi szinten képesek a társadalmi kapcsolatok, hálózatok bővítését szolgálni, akkor egyszerűen nem fog sikerülni az ilyen típusú településeket és nagyszámú népességet integrálni az információs társadalomba.

A gyenge kötéseik szerepe

Több kutatás kimutatta, elsősorban nem a családtagoktól, vagyis az erős kötésektől függ, hogy az innováció használata elterjed-e, hanem sokkal inkább a gyenge kötésektől, azaz a barátok, ismerősök, munkatársak, sőt az alkalmi kapcsolatot jelentő

szakemberek elérhetőségétől és ezek számától. A számítógépet, illetve internetet használni kezdők döntő mértékben barátaiktól, ismerőseiktől vagy szakemberektől, munkatársaiktól kérnek tanácsot, támogatást, azaz a gyenge kötések játsszák a meghatározó szerepet.

A gyenge kötések fontos szerepét mutatja az az adat is, mely szerint a világhálóat még nem használók között majdnem minden negyedik ember rendelkezik olyan családtaggal, aki viszont már internetezik. A még nem felhasználók nagyon jelentős részénél tehát van közvetlen, erős kötéseken alapuló érintettség, azonban ez mégsem elegendő a felhasználóvá váláshoz.



Sajnos pontosan azok a közösségi terek esnek egyre inkább áldozatul a kistelepléseken, ahol az innováció elterjedése szempontjából meghatározóvá váló gyenge kötések kialakulhatnak. Észre kell venni, hogy a kulturális magyarázatok körét az IKT-eszközök elterjedésének mintázatában is keresni kell, azaz például annak a társadalmi közegnek a kapcsolatgazdaságában, ami alapvető módon befolyásolhatja a diffúziós folyamatot.

A közösségi hozzáférési helyek szerepe

Kutatásaink nagyon fontos tapasztalata, hogy a teleházak és az egyéb közösségi hozzáférési helyek döntő szerepet játszanak az új belépők, a hálózati polgárrá válás szempontjából, azaz ezek az intézmények biztosítani tudják azt a közeget, ahol a gyenge kötések kialakulhatnak és fenntarthatók. E funkció mellett természetesen nem elhanyagolható, hogy egyben biztosítani tudják az IKT-eszközök közvetlen kipróbálhatóságát is.

Az internetezés helyét vizsgálva kitűnik, hogy a községekben és a városokban döntő mértékben az iskola (illetve a munkahely), míg a kisebb településeken a közösségi hozzáférési pontok játsszák a legfontosabb szerepet.

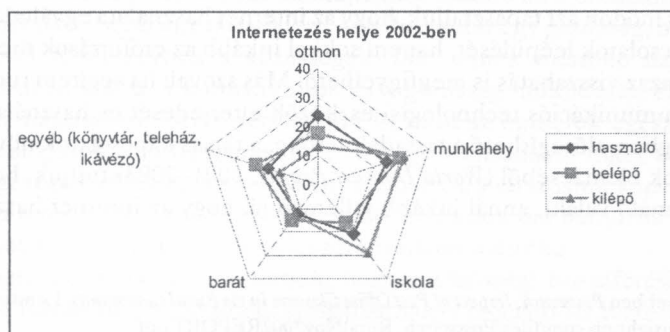
Az internetezés helye településtípus szerint, százalékos megoszlás (2001–2003)

2001	Község	Város	Megyeszékhely	Budapest
Otthon	11	20	19	36
Munkahely /Iskola	64	55	54	46
Egyéb (könyvtár, teleház stb.)	13	13	14	10
Barát	11	12	13	8
pnunTotal	100	100	100	100
2002	Község	Város	Megyeszékhely	Budapest
Otthon	15	24	22	35
Munkahely	21	24	31	35
Iskola	26	24	19	13
Egyéb (könyvtár, teleház stb.)	19	11	11	11
Barát	19	17	17	6
Total	100	100	100	100
2003	Község	Város	Megyeszékhely	Budapest
Otthon	24	28	29	41
Munkahely	21	28	35	36
Iskola	19	17	12	8
Egyéb (könyvtár, teleház stb.)	18	13	9	11
Barát	18	14	15	4
Total	100	100	100	100

Forrás: WIP, 2001–2003

A közösségi hozzáférési pontok szerepe az egyéb elérési helyekkel szemben visszaszorult a községekben, ám 2003-ra részesedésük a községi felhasználók körén belül mégis 13%-ról 18%-ra növekedett. További fontos tendencia, hogy a közösségi hozzáférési pontok szerepe az internethasználat szempontjából egyre inkább a kisebb települések felé tolódik el. Fontos adat, hogy a közösségi hozzáférési helyeken az új felhasználók, az adott évben belépők jelennek meg a legnagyobb arányban.¹

Az internethasználat helyszíneinek megoszlása 2002-ben:



¹ Lásd bővebben Albert Fruzsina – Dávid Bea – Molnár Szilárd: Az internethasználat és a társadalmi tőke időbeni alakulása Magyarországon. Egy longitudinális vizsgálat eredményei. *Internet.hu. A magyar társadalom digitális gyorsjényképe 3.* Tárki, megjelenés alatt.

Az internetezés helyét a három internetezőcsoportban összehasonlítva jól látszik, hogy a kilépők esetében a Sulinet program – sajnos – ideiglenes hatásának tűnik: a kilépők között a legalacsonyabb az otthon és egyéb helyeken internetezők aránya. Ők, ha az iskolából elkerülnek és ennek következtében vagy más okokból megszűnnek a hozzáférési lehetőségeik, másutt nem keresnek „pótlást”. A belépők tekintetében viszont nagyon fontos hangsúlyozni, hogy az elemzés szerint az ő esetükben a közösségi hozzáférési pontok játsszák a legfontosabb szerepet.

Bármennyire is meglepő, de a hazai kispostákat felváltó mobilposták elleni tiltakozások mögött is elsősorban a közösségi helyeknek a gyenge kötéseken játszott kiemelkedő szerepét, illetve annak féltését, a megóvására irányuló szándékot kell látnunk. Számos nemzetközi példa és kutatási eredmény is azt támasztja alá, hogy a postahivatalok nemcsak különféle szolgáltatásokat biztosító intézmények, hanem a közösségi érzést erősítő és fenntartó színhelyek is. Nagy-Britanniában 2000 és 2003 között összesen 750 falusi kispostát zártak be, miközben az érintett közösségekben ezek az intézmények óriási jelentőséggel bírnak: a megkérdezett falusi lakosok 75%-a számára a kisposta „rendkívül fontos” szerepet tölt be.² Külön érdekesség, hogy nem kizárólag azért, mert így a megkérdezettek több mint 80%-ának kocsiba kellene ülnie, hogy elérje a szomszédos településen a megszokott postai szolgáltatásokat, hanem azért is, mert így egy olyan közösségi tér szűnik meg, ahova az emberek „ingyenes közösségi szolgáltatásokért” jártak be. A *Postal Services Commission* felmérése szerint³ a megkérdezett falusiak 69%-a azért keresi fel a postát, hogy barátokkal találkozzon, információkat szerezzen be a postamestertől, informálódjon a közösséget érintő eseményekről. Különös közösségi szereppel bírnak maguk a postamesterek is, hiszen gyakran csak ők jelentik a kapcsolatot a külvilág és a település lakosságának többségét kitevő idős, kevésbé mozgékony, alacsonyabb gazdasági-társadalmi státusú emberek között. A *Postwatch* tanulmány külön kiemeli, hogy a kispostájukat elveszítő településeken a közösségi érzés gyengült, és az általános hangulat (*spirit*) érezhető módon rosszabbodott. Nem véletlen tehát, hogy a kormány 2003 és 2006 között mintegy 400 millió fontot (!) fordít a kisposták bezárásának megelőzésére.⁴ Sajnos hasonló tudatosság a hazai kisposták megmentésével kapcsolatban nem lelhető fel egyik minisztérium részéről sem.

Érdekes módon azt tapasztaljuk, hogy az internet használata egyáltalán nem a személyközi kapcsolatok leépülését, hanem sokkal inkább az erőforrások megsokszorozását segíti elő, azaz visszahatás is megfigyelhető. Más szóval: ha segíteni tudjuk az információs és kommunikációs technológiai eszközök elterjedését és használatát, akkor az adott közösségben elősegíthető a társadalmi tőke, a társas kapcsolatok növelése is. Hazai paneladatok elemzéséből (*World Internet Project*, 2001–2003) tudjuk, hogy minél régebbi nethasználó valaki, annál inkább jellemző rá, hogy az internet használata révén

² Lásd bővebben *Postwatch. Impact of Post Office Closures in the Rural Community*. London, October 2002. http://www.postinsight.pb.com/files/Postwatch_RuralNov2002REPORT.pdf

³ Postal Services Commission: „*Serving the Community I – evidence of the community value of post offices in rural areas*”. December 2001, London.

<http://www.postcomm.gov.uk/documents/postoffices/Serving%20the%20Community%20I.2.pdf>

⁴ Lásd Department of Trade and Industry: „*Financial Support for Post Offices*”, February 2005. http://www.nao.org.uk/publications/nao_reports/04-05/0405287.pdf

bővíteni tudja kapcsolatrendszerét, és ez nem a már létező *offline* kapcsolatainak a rovására következik be.

Az internethasználókra valóban jobban jellemző társas környezetük gazdagsága, mint a nemhasználókra: azok a személyek, akiknek van barátjuk, külföldi és/vagy vidéki rokonuk, ismerősük, továbbá az adatfelvételt megelőző hónapban részt vettek baráti összejövetelen, másfél-két és félszeres arányban nagyobb valószínűséggel internethasználók, mint azok, akinek nincsenek ilyen kapcsolataik. Még fontosabb talán az, hogy az internethasználat elkezdése a vizsgált időintervallumban – minden más tényező hatását kiszűrve – kétszeres gyakrabban fordult elő a barátokkal rendelkezők csoportjában, mint a barátokat nélkülözők körében. Ez megerősíti azt a hipotézist, miszerint az internethasználat azok körében terjed inkább, akiknek a társadalmi tőkéjük eleve nagyobb.⁵

Társadalmi tőke és közösségi informatika

A társadalomelmélet azt a jelenséget, amikor egy csoport tagjai között kapcsolataik, interakciók révén olyan társadalmi értékek képződnek, mint például a bizalom, a kölcsönösség és a normák, a társadalmi tőke fogalmával írja le. „A társadalmi tőke azon normák, kötelezettségek, bizalmi és más társadalmi kapcsolatok együttese, amelyek a társadalmi struktúrába, az intézményrendszerbe ágyazódva képessé teszi az embereket arra, hogy másokkal együttműködve egyéni és közösségi céljaikat elérhessék.”⁶

Az emberek tehát arra törekszenek, hogy másokkal együttműködve saját és közösségi céljaikat elérjék, ezt azonban a kulturális hagyományok, valamint a tágabb értelemben vett társadalmi struktúra merevsége, illetve nyitottsága mellett igen erősen befolyásolja az intézményrendszer is. Amennyiben ezek a tényezők lehetőséget biztosítanak arra, hogy az egyének és a közösségek széles társadalmi kapcsolatrendszer, hálózatokat alakítsanak ki, akkor a társadalmi tőke gyarapítására jó esélyek vannak.

Az utóbbi évtized szociológiai szakirodalmának egyik legfontosabb kutatási területe a társadalmi tőke témaköre. Más tőkefajtákhoz hasonlóan a társadalmi tőke is erőforrás, így annál sikeresebb egy társadalom, annál erősebb egy gazdaság, minél több társadalmi tőkével rendelkeznek a közösségek. Sőt, ennek mértéke nagymértékben befolyásolja a demokrácia, a kormányzatok és a gazdaság működését, és a társadalmi tőke nagysága hatással van olyan területekre is, mint az emberek egészségi állapota, jól-léte. Szociológusok sora figyelmeztet arra, hogy a társadalmi tőkét befolyásoló tényezők gyengesége (például gyengülő civil társadalom, a társadalmi kapcsolatokat erősítő közösségi terek csökkenő száma stb.) miatt évtizedek óta hanyatlik a bizalom, az emberi kapcsolatok intenzitása és a civil szerepvállalás mértéke.

Összefoglalásul tehát kijelenthetjük, hogy a közösségi hozzáférési helyek egymást gerjesztő folyamatok helyszínéül szolgálhatnak: a szociális tér biztosításával növe-

⁵ Lásd bővebben Albert Fruzsina – Dávid Bea – Molnár Szilárd: Az internethasználat és a társadalmi tőke időbeni alakulása Magyarországon. Egy longitudinális vizsgálat eredményei. *Internet.hu. A magyar társadalom digitális gyorsfényképe 3.*, Tárki, megjelenés alatt.

⁶ Narayan, Deepa: *Bonds and Bridges: Social Capital And Poverty*. 1999, World Bank, 8.

lik az új felhasználók belépési esélyeit, míg a már felhasználók számára lehetőséget adnak kapcsolati tőkájük növelésére a világháló kiterjedt, értelmes használata révén.

Míndezek alapján nem túlzás azt kérni, hogy vegyük sokkal komolyabban a társadalmi tőke szerepét az információs társadalom hazai fejlődésében. Úgy tűnik, Magyarországon a hálózati társadalom elterjedése az anyagi korlátok mellett egyre inkább kulturális gátakba is ütközik, melyeknek egyik meghatározó eleme a magyar társadalom kapcsolathányos szerkezete. Ebben a kontextusban sokkal hangsúlyosabb szerepet kellene kapniuk a közösségi hozzáférési helyeknek, hiszen csak ezek tudnak teret adni azoknak a baráti, ismerősi interakcióknak, amelyeknek a segítségével az internetezés – ennek révén pedig a társas kapcsolatok – bővülését (is) növelni lehet. A hazai információs társadalom csak ennek figyelembevételével lesz képes egyenlőbb esélyeket biztosítani polgárai számára.